

PÅTEGNINGSARK

Det nasjonale statsadvokatembetet
Postboks 8163 Dep
0034 Oslo

NAST/07/010-H-03

ANMELDELSE AV AKER KVÆRNER ASA. GUANTANAMO-SAKEN

Sendes med vedlegg til **riksadvokaten**

1. Innledning

Riksadvokaten ba i påtegning av 6. mars d.å. om at saken, hvis det ble besluttet at etterforskning ikke skulle åpnes, skulle innsendes for klagebehandling. En har komme til at saken bør avsluttes uten videre etterforskning og saken er her gitt avgjørelsen ”ikke rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold”.

I vurderingen av om det er rimelig grunn til å undersøke om det foreligger et straffbart forhold inngår det en rekke momenter som ikke nødvendigvis trekker i samme retning. Det er ingen tvil om at de anklager som er rettet mot Aker Kværner ASA (heretter AK ASA) er alvorlige. Selv om anklagene rettslig sett er nokså løst angitt, er selskapets handlinger satt i sammenheng ned kritikkverdige forhold i forbindelse med interneringen og fangebehandlingen op Guantanamo Bay. Her inngår blant påstander om tortur. Allerede alvorlighetsgraden i det pretenderte forhold taler for at etterforskning må åpnes.

Også etter Torturkonvensjonen av 10. desember 1984¹ art. 12 plikter medlemsstatene å sørge for at kompetente myndigheter igangsetter etterforskning når det er rimelig grunn (reasonable ground) til å tro at tortur er blitt begått innenfor landets jurisdiksjonsområde. En har imidlertid ikke herfra oppfattet Torturkonvensjonens påbud som strengere enn hva som ligger i vurderingstemaet etter strpl. § 224.

Før en etterforskning igangsettes må det likevel vurderes om de etterforskningsressurser som nødvendigvis må brukes for om mulig å kunne opplyse saken fullstendig, lar seg forsvare ut fra muligheten til å nå fram med etterforskningen. Det er ingen tvil om at en etterforskning i nærværende sak vil innebære at andre saker (for eksempel etterforskning av konkrete mistenkte for krigsforbrytelser/forbrytelser mot menneskeheten/folkemord) vil måtte ligge. Etter min oppfatning vil det ikke være en forsvarlig prioritering om nærværende sak gis ressursmessig forrang andre saker hvor det foreligger anklager om blant annet deltakelse i folkemord.

Det er heller ingen tvil om at etterforskningen vil by på utfordringer, jfr. pkt. 6. Det er en mulighet for at man etter lang tids etterforskning og omfattende ressursbruk likevel ikke makter å frembringe tilstrekkelige beviser for å kunne fastslå et faktum som gir et trygt grunnlag for avgjørelse av påtalespørsmålet. Selv om dette ikke på noen måte er avgjørende taler det i en helhetsvurdering imot at etterforskning åpnes.

¹ Konvensjonen om bekjempelse av tortur og annen grusom, umenneskelig og nedverdiggende behandling eller straff. FN-konvensjon av 10. desember 1984

Det er videre på det rene at AK ASA i den foreliggende selskapsstruktur står nokså fjernt fra det amerikanskregistrerte datterselskapet Kvaerner Process Services Inc. (heretter KPSI), som tidligere har hatt oppdrag på Guantanamo (jfr. om dette under pkt. 5). Ved siden av å være et moment ved den rettslige ansvarsvurdering, taler også dette moment for at saken avsluttes uten videre etterforskning.

Avgjørende for undertegnede har likevel vært at det allerede ut fra faktum slik det fremstår i dag, er svært tvilsomt om AK ASA vil kunne rammes etter reglene om foretaksstraff. Videre er det tvilsomt om ansatte i dets datterselskap kan sies å ha medvirket til straffbare forhold som skal ha funnet sted på Guantanamo. Hertil kommer at om man skulle vurdere forholdet som straffbart, vil en domstol – selv om den skulle slutte seg til påtalemyndighetens vurdering – likevel kunne frifinne selskapet etter den fakultative regel i strl. § 48a.

Saken er nå redigert og samtlige dokumenter dokumentført. Det er tatt inn noe ytterligere informasjon om fangebehandlingen i forhold til tidligere. Det er videre gjennomført et møte med Aker Kværner ASA hvor de har redegjort for sitt datterselskaps engasjement på Guantanamo. AK ASAs representanter opplyste at de ikke var i besittelse av kontrakter datterselskapet skal ha hatt med amerikanske myndigheter, eller annen skriftlig dokumentasjon knyttet til engasjementet. Imidlertid er det tatt inn kopi av kontraktsdokumenter i vedlegg til dok. 04,04. Kontraktsdokumentene er overlevert fra anmelder og gjelder KPSIs engasjement som drivstoffoperatør (se nærmere pkt. 3.2.5).

Sakens faktum, så langt det kan redegjøres for på nåværende tidspunkt, gjennomgås nedenfor i tilknytning til de enkelte spørsmål som oppstår i vurderingen.

Vurderingen nedenfor er delt inn i pkt. 2 til pkt. 5 hvor vilkårene for straffeansvar behandles. Pkt. 6 gjelder utfordringer ved en eventuell etterforskning. Det er videre inntatt noen avsluttende merknader i pkt. 7.

2. Spørsmålet om det er begått straffbare forhold på Guantanamo – primærforbrytelsen

Det er en utbredt oppfatning at det er begått og begås menneskerettighetsbrudd i fangeleiren På Guantanamo. I sin måte kan vises til blant annet FN-rapport av 15. februar 2006, dok. 04,07. Utredningen er en fellesrapport fra spesialrapportørene innenfor Commission on Human Rights. Rapporten konstaterer sannsynlig brudd på blant annet forbudet mot umenneskelig og nedverdiggende fangebehandling og tortur². Etter mitt syn er det ikke tvilsomt at USA ved opprettelsen og driften av Guantanamo-systemet har gjort seg skyldig i brudd på sine folkerettslige forpliktelser. Særlig gjelder dette FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP) og til dels torturkonvensjonen. USA har ratifisert begge og heller ikke derogert fra dem (de sentrale forpliktelsene kan det heller ikke derogeres fra). USAs synspunkt om at landets forpliktelser ikke gjelder utenfor dets territorium er ikke rettslig holdbart, jfr, blant annet International Court of Justice (ICJ) rådgivende uttalelse i "Legal consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territories"³, hvor det ble lagt til grunn at Israels forpliktelser ikke opphørte ved myndighetsutøvelse utenfor dets

² Rapportens pkt. 52: "Om the interviews conducted with the former detainees, the Special Rapporteur concludes that some of the techniques, in particular the use of dogs, exposure to extreme temperatures, sleep deprivation for several consecutive days and prolonged isolation were perceived as causing severe suffering. He also stresses that the simultaneous use of these techniques is even more likely to amount to torture". Se også rapportens okt. 87.

³ I.C.J. Reports 2004 (avgjørelse av 9. juli 2004). Avgjørelsen kan også sees på www.icj-cij.org

territorium. Selv om det ikke nødvendigvis var begrunnet i landets folkerettslige forpliktelser, slo også USA Supreme Court fast i to avgjørelser av 28. juni 2004, at Guantanamo-fangene hadde tilgang til de føderale domstolene og hadde et minimum av due process-rettigheter i behold⁴.

Som kjent er det imidlertid ikke tilstrekkelig for å konstatere straffeansvar for verken privatpersoner eller foretak at USA har satt seg ut over sine folkerettslige forpliktelser. Det personell, sivilt eller militært, som har stått for konkrete forgåelser kan imidlertid i utgangspunktet følges strafferettslig av land som har gitt sin straffelov ulike former for universell virkning. Dette reiser flere spørsmål.

I den juridiske betenkning fra Advokatfirmaet Stabell & Co (dok. 04,02) s. 28/29 anføres at det er nødvendig å identifisere primærforbryteren, eller i det minste den militært overordnede til primærforbryteren. Jeg kan ikke se at det gir uttrykk for en riktig lovforståelse. Så lenge det er tale om et medvirkeransvar følger det av medvirkningslæren at medvirkeren kan straffes selv om hovedmannen (primærforbryteren) går fri. Hver enkelt skal bedømmes etter sitt eget forhold til det rettsbrudd som er begått. Det er således, etter mitt syn, ikke nødvendig å identifisere den person som stod for selve overgrepet, så lenge overgrepet ellers kan bevislegges.

I forlengelsen av dette kan det også bemerkes at selv om en amerikansk tjenestemann ikke kan straffes etter amerikansk lov, fordi han har opptrådt innenfor de rammer den amerikanske regjering satte opp, så kan likevel for eksempel en norsk medvirker rammes på selvstendig grunnlag. Til illustrasjon kan det vises til det norske etterkrigsoppgjøret hvor norske borgere ble straffet for blant annet medvirkning til frihetsberøvelser etter å ha angitt motstandsfolk til tyske okkupasjonsmyndigheter. Fra tysk ståsted var dette likevel lovlig frihetsberøvelser av personer som satte i fare dens militære sikkerhet⁵.

I prinsippet kan flere norske straffebestemmelser komme til anvendelse overfor handlinger som kan mistenkes begått på Guantanamo Bay. Strl. § 12 første ledd nr. 3 forskriver at ”norsk straffelov (får) anvendelse på handlinger som er foretatt i utlandet av norsk statsborger eller noen i Norge hjemmehørende personer når handlingen” faller inn under visse oppnevnte bestemmelser⁶. I nærværende tilfelle er det særlig følgende forbrytelser som er aktuelle⁷:

- strl. § 117a om turtur⁸
- strl. § 192 om voldtekt
- strl. § 223 om ulovlig frihetsberøvelse
- bestemmelsene til vern om liv, legeme og helbred i §§ 228 til 233

For så vidt gjelder legemskrenkelsene og turturbestemmelsene foreligger det allerede opplysninger som sannsynliggjør at det har funnet sted hendelser på Guantanamo som oppfyller både de objektive og til dels de subjektive vilkår i bestemmelsene. Det kan vises til vitneprov fra tidligere fanger i leiren inntatt i dok. 04,10; vitneforklaringer (composit

⁴ Rasul vs. Bush og Hamdi vs. Rumsfeld

⁵ Rt. 1947 side 86

⁶ Siden det ikke er tale om å straffe utlending antas at strl. § 12 nr. 4 er uaktuell

⁷ Andre bestemmelser kan også være aktuelle. Det må imidlertid bemerkes at i betenkningen fra Advokatfirmaet Stabell & Co er også strl. §§200 og 201 (seksuelle handlinger) nevnt som mulig anvendbare straffebestemmelser. Siden disse bestemmelsene ikke omfattes av strl. § 12 første ledd nr. 3 litra a), må det i så fall bevislegges at forholdene ville være straffbare i USA, jfr. nr. 3 litra c), hvilket ikke er uproblematisk.

⁸ For handlinger foretatt etter bestemmelsens ikrafttredelse 25. juni 2004, jfr. lov av samme dato

statements) fra fangene Shafiq RASUL, Asif IQBAL og Rhuhel AHMED publisert av Center for Constitutional Rights, New York, USA. Vitneforklaringene understøttes av de retningslinjer som den amerikanske forsvarsminister ga 2. september 2002 som tillater blant annet å nekte fangene lys og bruk av aggressive hunder til å framtvinge stress. I beslutning av 16. april 2003 tillates videre bruk av temperaturmanipulasjon (kulde uten klær og sterk hete) og søvnmanipulasjon. Det vises til nevnte FN-rapport dok. 04,07. Vitneforklaringene fra de nevnte personene, og også fra andre vitner, understøttes videre av ulike publikasjoner fra FBI som er beskrevet i Center for Constitutional Rights rapport av juli 2006, dok. 04,01. Det vises også til FBI's egen publikasjon på deres nettsted som er inntatt som dok. 04,13.

Metodene anvendt sammen vil kunne falle inn under den norske torturbestemmelsen (se også konklusjonen i nevnte FN-rapport dok. 04,07 pkt. 87), som må tolkes i lys av Torturkonvensjonen. Noen av forholdene vil også kunne rammes som legemskrenkelser uten at det er nødvendig å ta stilling til dette i denne omgang.

For å kunne bevislegge primærforbrytelsen er det behov for etterforskning. Imidlertid er det allerede nå åpenbart grunnlag for å konstatere en klar mistanke om at det er begått handlinger som kan rammes av norsk straffelov.

3. Medvirkningsansvaret

Det er ikke i nærværende tilfalle aktuelt å vurdere straffeforfølgning av den direkte gjerningsperson. Det foreligger ingen informasjon om at ansatte i KPSI har gjort seg skyldige som direkte gjerningsmenn (hovedhandlingen). Spørsmålet er om KPSI-ansatte har medvirket til forhold som kan rammes av norsk straffelov. Det er således en eventuell medvirkningshandling som i vår sak vil opptre som primærforbrytelsen ved vurderingen av foretaksstraff. Sagt på en annen måte: For at det i det hele tatt skal være aktuelt å straffeforfølge Aker Kværner ASA som morselskap til KPSI (se nedenfor pkt. 5) må ansatte hos KPSI har gjort seg skyldige i handlinger som faller inn under den norske medvirkningslæren. De begåtte handlinger kan være anonyme eller kumulative. Det må i første rekke være tale om medvirkning til tortur, legemskrenkelser, voldtekt eller frihetsberøvelse (se ovenfor pkt. 2)

3.1 Generelt om medvirkningsansvaret

De foreliggende påstander om AK ASAs medvirkning, knytter seg til bygging av fangeleiren, levering av vann og elektrisitet, service- og vedlikeholdsarbeid, samt tanking av fly som har fraktet fanger.

De nevnte staffebestemmelser som fremstår som mest aktuelle i saken, har alle medvirkningstillegg i ordlyden. Det er således på det rene at bestemmelsene rammes ikke bare de handlinger som faller inn under straffebudets gjerningsbeskrivelse, men også alle som psykisk eller fysisk har medvirket til slike handlinger på en eller annen måte.

For så vidt gjelder den psykiske medvirkning kreves som kjent en positiv tilskyndelse. Det er ikke tilstrekkelig at en person i ord eller handling gir uttrykk for at han ikke har noe imot at handlingen blir foretatt. Men som fremhevet i den juridiske teori kan det i praksis være vanskelig å trekke grensen mellom en passiv billigelse (utenfor medvirkningsansvaret) og en positiv tilskyndelse (innenfor straffeansvaret)⁹. I vårt saksforhold vil det ikke være

⁹ Se bla Andenæs, Alm. Strafferett, 5. utg., side 325 flg.

tilstrekkelig til å konstatere straffbar psykisk medvirkning om KPSI/AK ASA passivt godtar det fengselsregime som amerikanske myndigheter etablerte på Guantanamo. Det er heller ikke i seg selv straffbart å være tilstede der straffbare handlinger blir begått. Deres blotte tilstedeværelse alene kan neppe bedømmes som en aktiv positiv tilskyndelse til straffbare forhold (såkalt konkludent passivitet).

Når det gjelder fysisk medvirkning blir spørsmålet om KPSI ved sin handlemåte fysisk har virket inn på den handling som de offentlige tjenestemenn ved basen stod for. I dette ligger ingen krav om at den straffbare handling ikke ville blitt utført om en tenker seg KPSIs handlinger borte. Spørsmålet kan bare besvares ved en kusutistisk gjennomgang av KPSIs engasjement..

3.2 Kasustikk

3.2.1 Bistand til bygging av fengselsanlegget – integritetskrenkelser

KPSIs engasjement på Guantanamo går tilbake til 1993¹⁰ og fremstår som en fullt ut legal virksomhet som sivil kontraktør på en alliert marinebase. Det er naturligvis KPSIs engasjement etter 2001 som har interesse i denne sammenheng. Uten å åpne etterforskning er det ikke mulig å fastslå sikkert hva KPSIs bidrag har vært i forbindelse med byggingen av fangeleiren. AK ASA har forklart at KPSI ikke selv har stått for byggingen av fangeleiren, men at KPSIs tunge anleggsmaskiner ble lånt ut i den forbindelse. Dette – er det opplyst – var en praktisk løsning idet det kun var KPSI som var i besittelse av tungt anleggsutstyr ved byggestart. Det er videre opplyst fra AK ASA at det amerikanske forsvaret hadde disposisjonsrett over for KPSIs anleggsmaskiner i henhold til den foreliggende kontrakt, og at disse ble stilt til rådighet for de selskaper som oppførte fangeleiren¹¹. På den annen side foreligger indikasjoner på en mer omfattende bistand og rolle under byggingen.

Etter mitt syn er det nødvendig å se nærmere på når enkeltdelene av fengselsanlegget ble bygget, idet et eventuelt medvirkningsansvar kan stille seg forskjellig over tid.

Foranlediget av USAs militære og sivile operasjoner etter angrepet 11. september 2001, og i særlig grad operasjonene i Afghanistan, ble den første delen av fangeleiren – Camp X-Ray og den påfølgende Camp Delta- reist på Guantanamo Bay i tiden januar til april 2002¹². En bistand til bygging av dette kan vanskelig karakteriseres som straffbart allerede av den grunn at straffbare forhold på dette tidspunkt ikke hadde funnet sted på basen (primærforbrytelsen mangler), eller i alle fall ikke hadde åpenbart seg som regelmessige og institusjonaliserte hendelser. Straffbare forhold fra offentlige tjenestemenn kan finne sted i alle anstalter under alle regimer. Det er naturligvis ikke slik at entreprenøren av anstalten derved blir ansvarlig for slike potensielle fremtidige overgrep. Det kan også vanskelig gjøres gjeldende at man allerede på dette tidspunkt kunne ha forutsett nært forestående straffbare handlinger i leiren av amerikanske tjenestemenn. Selv om det nok kan reises kritikk mot KPSI for at cellene de eventuelt var med på å bygge (særlig i Camp X-Ray) hadde betydelige mangler i form av størrelse og beskyttelse mot klimatiske forhold, og det tidlig åpenbarte seg kritikkverdig behandling av fanger som ankom under byggeprosessen, er det neppe mulig å konstatere straffbar medvirkning i forhold til de norske straffebestemmelser som nevnt ovenfor. Enda indre er det mulig å konstatere straffansvar for eventuelle bidrar ved opplegging av

¹⁰ Selskapet var den gang utenfor Aker Kværner-Gruppen. Se dok. 05,02 og nedenfor under pkt. 5.

¹¹ Se dok. 05,02

¹² Se gjennomgangen dok. 04,01 side 14 og 15

elektrisitet-, vann- og avløpsforsyning som fant sted i forbindelse med denne byggingen, selv om man legger til grunn at elektrisitet ble brukt i forbindelse med tortur på et senere tidspunkt. Det er ingen indikasjoner på at KPSI på dette tidspunkt var kjent med at elektrisitet ville benyttet i forbindelse med tortur. Både de objektive og subjektive vilkår for straff mangler.

I tiden mellom april 2002 og april 2004 ble det bygget og ferdigstilt ytterligere tre avdelinger: Camp Echo, Camp Iguana og til slutt Camp Five. Også for disse fremstår det som usikkert om, og eventuelt i hvilken utstrekning, KPSI var involvert i byggingen. I denne tidsperiode ble det reist massiv kritikk i store deler av verden, også i USA, for behandlingen av fangene i Guantanamo. Anklager om systematiske legemskrenkelser og tortur ble offentlig kjent. I desember 2002 og desember 2003 godkjente daværende forsvarsminister Rumsfeld bruk av ekstraordinære avhørsmetoder som å nekte fangene lys, bruk av temperaturmanipulasjon (kulde uten klær og sterk hete), sette fanger i såkalte ”stressposisjoner” og søvnmanipulasjon¹³. Forutsatt at KPSI bidro til byggingen av nye anstalter, kan det reises spørsmål om KPSI objektivt sett gjorde seg skyldig i medvirkning til legemskrenkelser og tortur, og at de subjektivt innså at de ved byggingen var med på å stille til rådighet lokaler til ytterligere overgrep. Etter norsk rett kan en utleier av et lokale bli strafferettslig ansvarlig som medvirker til straffbare forhold hvis han på tidspunktet for etablering av utleieforholdet var vel vitende om at leier ville benytte lokale til straffbar virksomhet¹⁴. Jeg kan ikke se at utleie av et lokale stiller seg vesentlig annerledes enn det på stille et lokale til rådighet ved bygging. I utgangspunktet er jeg derfor av den oppfatning at dette kan rammes av medvirkningsansvaret.

Det er imidlertid på det rene at etter norsk rett kan det ikke bli tale om straffeforfølgning for dette etter torturbestemmelsen (§ 117a). Bestemmelsen trådte i kraft etter ferdigstillelsen av Camp Five¹⁵. Straffelovens § 117a kan bare benyttes på forhold begått etter 25. juni 2004, jfr. grunnloven § 97.

En ordinær legemsfornærmelse vil være foreldet etter norsk rett allerede etter 2 år. Med mindre det kan konstateres omstendigheter som gjør forholdet til en fortsatt forbytelse, vil derfor ikke legemsfornærmelser være aktuelt å forfølge (dette uansett om strl. § 232 kommer til anvendelse). Avhenging av tidfestingen av mulig identifiserbare overgrepssituasjoner kan det tenkes ileggelse av straffeansvar for legemsfornærmelse med skadefølge (5 års foreldelse), legemsfornærmelse med betydelig skade (10 års foreldelse) og legemsbeskadigelse. Ved en etterforskning og eventuell rettsforfølgelse kan det lett oppstå bevisuklarhet rundt tidspunktet for når skaden ble påført og om det tale om fortsatte forbrytelser, noe som vil være avgjørende for ileggelse av straff.

På den subjektive side må det bringes på det rene at ansatte ved KPSI anså det som overveiende sannsynlig at straffbare integritetskrenkelser ville finne sted i de anleggene som ble reist etter Camp Delta, og at det deretter likevel ble tatt et bevist valg om å bygge anleggene. Også hos morselskapet AK ASA må det stilles tilsvarende subjektive vilkår for ansvar.

¹³ Se FN-rapport, dok. 04,07 s. 23 flg.

¹⁴ Jfr. Rt. 1995 side 820. Saken gjaldt utleie av lokale hvor utleier var vel vitende om at det ville bli brukt til produksjon av hjemmebrent. Utleier ble dømt for medvirkning til spritproduksjonen.

¹⁵ Camp Five skal iflg Rapport fra Center for Constitutional Rights, dok. 04,01, ha blitt ferdigstilt i april 2004 bla side 39.

Det kan videre reises spørsmål om ansvar er utelukket etter den generelle rettsstridsreservasjon¹⁶. Dette spørsmål er tvilsomt. Gjennom hele den angjeldende perioden har den amerikanske regjeringens syn vært at både interneringen og fangebehandlingen på Guantanamo har vært lovlig. Selv om det er rettet hard, og etter min mening berettiget, kritikk mot denne rettsoppfatning, har like fullt KPSI på ingen måte opptrådt i strid med den rådende amerikanske oppfatning. Det er og har aldri vært aktuelt å etterforske – og langt mindre straffe – KPSI i USA. Bygging av fengselsanstalter er i utgangspunktet legal virksomhet for en entreprenør.

Selv om bistand til bygging av anleggene Echo, Iguana og Five kan danne grunnlag for straffeansvar, hviler det betydelig usikkerhet rundt spørsmålet av både rettslig og bevismessig art.

3.2.2 Bistand til bygging av fengselsanlegget – frihetsberøvelse

De første fangene ankom Guantanamo 11. januar 2002¹⁷. Jeg anser det som lite tvilsomt at bygging av celler og fangeanlegg i utgangspunktet vil kunne bedømmes som medvirkning til frihetsberøvelse, hvis entreprenøren på forhånd har positiv kunnskap om at personer vil bli holdt ulovlig frihetsberøvet der. På den annen side kan det ikke anses som straffbart hvis fangene er lovlig frihetsberøvet, eller entreprenøren ikke er kjent med omstendigheter som gjør frihetsberøvelsen rettsstridig.

Spørsmålene om lovligheten av fangenes frihetsberøvelse har vært gjenstand for betydelig politisk og juridisk oppmerksomhet og diskusjon. Anvendelse av strl. § 223 om frihetsberøvelse forutsetter at den bedømmes som ”ulovlig”. Normalt vil lovligheten av frihetsberøvelsen bedømmes ut fra prosessuelle regler for når noen kan frihetsberøves. I vår sak må den også bedømmes ut fra til dels komplekse internasjonale regelsett: International Human Rights Law (IHR) og International Humanitarian Law (IHL)/krigens folkerett. Regelsettene hviler dels på konvensjoner, dels på folkerettslag sedvanerett (International Customary Law).

Som rettslig grunnlag for interneringen har den amerikanske regjering etablert et nytt særegent regelsett som hjemler internering av såkalte ”enemy combatants”. USA har gjort gjeldende at landet kan anholde ”enemy combatants” hvor hen de måtte befinne seg i verden under henvisning til ”war on terrorism”. Regelsettet mangler enhver forankring i internasjonale instrumenter og fremstår etter mitt syn som folkerettsstridig. Derfra kan det imidlertid neppe slutes at alle fanger på Guantanamo holdes ”ulovlig” i straffelovens forstand. USA kan med hjemmel i IHL internere krigsfanger hvis vilkårene i IHL er oppfylt¹⁸. Defineres fangene som krigsfanger utløser dette også rettigheter under interneringen som vanskelig kan sees fullt oppfylt på Guantanamo. I forhold til bygging av fangeleir som mulig ansvarsgrunnlag, må det imidlertid være tilstrekkelig for KPSI som entreprenør, å forholde seg til at fanger kan interneres lovlig i den leiren som bygges.

Trolig kunne mange av de innsatte på Guantanamo vært internert på lovlig grunnlag etter IHL¹⁹. Dette gjelder tilfangetatte personer tilhørende fiendtlige enheter²⁰, samt visse sivile

¹⁶ Se bla Husabø: Straffeansvarets periferi, side 95 flg.

¹⁷ Rapport fra Center for Constitutional Rights, dok 04,01, bla side 38

¹⁸ Tredje Geneve-konvensjon av 1949 om behandling av krigsfanger, art. 21

¹⁹ Dog kan det reises folkerettslige spørsmål ved Guantanamo som interneringssted.

²⁰ Se definisjon av Krigsfange (Prisoner of War) i tredje Geneve-konvensjon art. 2

personer²¹. Internering av personer med krigens folkerett som hjemmelsgrunnlag forutsetter imidlertid tilstedeværelsen av væpnet konflikt (som for eksempel i Afghanistan og Irak). Det har etter hvert vist seg at flere internerte på Guantanamo har vært tilfangetatt utenfor konteksten av væpnet konflikt²². Etter tradisjonell forståelse kan da internering ikke skje med hjemmel i krigens folkerett. USA har imidlertid gjort gjeldende at alle er tilfangetatt i en fortsatt væpnet konflikt med Al Qaida og at "the law of war applies to the conduct of that war and related detention operations"²³. Selv om dette syn neppe er folkerettslig holdbart og har vært sterkt kritisert internasjonalt, er det ikke urimelig at KPSI som et amerikansk selskap forholder seg til denne forståelsen. Det kan hevdes at AK ASA som morselskap burde vurdert dette annerledes, men både faktiske og rettslige uklarheter rundt dette spørsmål gjør bygging av fangeleir som strafferettslig ansvarsgrunnlag uhensiktsmessig.

3.2.3 Service- og vedlikeholdsfunksjoner for anstalten

KPSI hadde fra før en service- og vedlikeholdskontrakt vedrørende Guantanamo-basen med US Navy da fangeleiren ble besluttet opprettet. Det er bl.a. tale om tjenester knyttet til reparasjoner av rør- og ledningssystemer. Det er intet irregulært ved denne kontrakten. AK ASA har opplyst at da anstalten ble bygget ble det også til at den eksisterende ordning med service- og vedlikehold på marinebasne også skulle utvides til den selvstendige militære enhet som driver interneringsanstalten; Joint Task Force (JTF).

Spørsmålet er om KPSI har gjort seg skyldig i straffbar medvirkning til legemskrenkelser, tortur og frihetsberøvelser ved å drive service- og vedlikeholdsfunksjoner til anstalten. Med mulig unntak for elektrisitet (se nedenfor), er det ikke grunn til å tro at KPSI har levert eller vedlikeholdt gjenstander eller lignende brukt til legemskrenkelser/tortur. Riktignok vil vedlikehold m.v. av leiren innebære at man er med på å opprettholde den bygningsmasse hvor overgrep tilsynelatende finner sted. I forhold til primærforbrytelsen vil dette likevel trolig være for avledet til at det er naturlig å betrakte det som en medvirkningshandling. I særlig grad gjelder dette hvis avtalen ble inngått så vidt tidlig at det ikke var grunn for KPSI til å la være å gå inn på avtalen.

Levering av service- og vedlikeholdstjenester er i utgangspunktet også lovlige tjenester, jfr. nedenfor om fylling av flybensin.

3.2.4 Særlig om bruken av lys som middel til legemskrenkelse/tortur:

Det foreligger ikke opplysninger som gir grunn til mistanke om at ansatte i KPSI direkte har deltatt som gjerningsmenn i forbindelse med søvdreprivasjon (hvor lys inngår som et middel blant flere) og bruk av elektrisitet for øvrig ved overgrep (I forhold til anklagene vil elektrisitet også kunne være et middel både ved lyd-tortur og ved utsetting av fanger for kulde).

I betenkningen fra Advokatfirmaet Stabell & Co, dok. 04,02 på side 4, uttales det at "Det er på det rene at KPSI har latt lyskasterne stå på hele døgnet, noe som blant annet har bidratt til

²¹ Jfr vilkårene i fjerde Geneve-konvensjon av 1949 om beskyttelse av sivile i krigstid.

²² Se for eksempel situasjonen for fangen Mohammed Nechla gjengitt i rapport fra Center for Constitutional Rights, dok. 04,01 side 4 flg. Nechla og fire andre bosniere skal ha blitt arrestert av bosniske myndigheter etter terroranklager fra amerikanske myndigheter, men beordret løslatt av bosnisk høyesterett som ikke fant tilstrekkelig bevis for varetekstfengsling. I stedet for løslatelse fra fengselet i Sarajevo skal de ha blitt overlevert amerikanske soldater og etter hvert internert på Guantanamo.

²³ Se for eksempel tilsvaret fra USAs FN-ambassadør i Geneve til FN-rapport, dok. 04,07, Tilsvaret er inntatt som vedlegg 2 til rapporten.

søvndeprivasjon”. Etter min oppfatning er dette i beste fall en unøyaktig slutning fra faktum slik det fortøner seg på nåværende tidspunkt. Det foreligger ingen indikasjoner på at KPSI-ansatte har hatt kontroll over bruken av lys. KPSI har etter det opplyste heller ikke stått for produksjon av elektrisitet ved basen. Vedlikehold av elektrisk anlegg innebærer ikke herredømme over bruken av elektrisiteten. Imidlertid vil vedlikeholdet innebære et bidrag til at elektrisitet leveres og derved fortsatt kan brukes i forbindelse med legemskrenkelser/tortur. Dette fortøner seg som mindre fjernt fra primærforbrytelsen enn generelt vedlikeholdsarbeid. Ut fra den kritikk i offentligheten som avhørsmetodene etter hvert fikk, må det antas at KPSI var kjent med disse. Like fullt er jeg kommet til at dette bidraget neppe rammes av medvirkningsansvaret, idet dette også trolig vil ligge for fjernt fra primærforbrytelsen. For det første er det ikke tale om produksjon av varen elektrisitet, eller den direkte leveranse av den. Bistanden; vedlikehold av strømnettet, fremstår som veldig indirekte i den årsaksrekken som gjør den enkelte torturhandling eller legemskrenkelse mulig. For det andre er også vedlikehold av strømnett i utgangspunktet en fullt ut lovlig virksomhet.

Det må videre sees hen til at KPSI ved avtaleinngåelsen av vedlikeholdskontrakten neppe var kjent med at elektrisitet kunne bli benyttet ved tortur/legemskrenkelser. I Rt. 2003 side 902 frifant Høyesterett en mann som hadde lånt bort en del av sine forretningslokaler for oppbevaring av møbler og løsøre, men hvor rommet etter noe tid ble benyttet til ulovlig tilvirkning av brennevin. Høyesterett fant at mannen ikke kunne straffes for medvirkning til fortsatt brennevinsproduksjon. Det ble blant annet lagt vekt på at rommet opprinnelig skulle brukes til legitime formål. Tiltalte hadde heller ikke samtykket eksplisitt eller implisitt til produksjonen. Høyesterett krevde ikke at mannen måtte si opp avtalen eller kreve virksomheten stanset.

3.2.5 Særlig om kontrakten vedrørende fylling av flybensin – frihetsberøvelser

Det er på det rene at fanger har vært brakt til og fra interneringsleiren på Guantanamo ved flytransport. KPSI har, i samarbeid med oljeselskapet Willbros, også stått for tanking av fly på flyplassen på Guantanamo Bay, herunder fly som ble operert av JTF. De kontraktsdokumenter (Amendment of solicitation/modification of contract) som ligger vedlagt til dok. 04,04, synes alle å gjelde fylling av flybensin²⁴. Kontraktsdokumentene er inngått mellom Defence Energy Support Center og KPSI/Willbros²⁵. Denne avtalen synes inngått første gang 28. desember 1998, og er således forut for tidspunktet hvor basen også ble brukt til internering av fanger. Avtalen fremstår som en fullt lovlig og regulær tjenesteavtale. Det er uklart om KPSI/Willbros stod for tanking allerede i forbindelse med de første transportene av fanger. Men i et kontraktsdokument (dok. 04,04 side 31) datert 10. september 2003 utvides avtalen med ordlyden:

”The contract is modified to add contract line item (CLIN) for the direct and indirect fuel services in support of the Joint Task Force (JTF) assigned to Naval Station Guantanamo Bay (GTMO).”²⁶

Det er således rimelig å anta at kontrakten vedrørende tanking av fly ble utvidet fra dette tidspunkt til også å gjelde fly operert av eller for JTF.

²⁴ På alle kontraktsdokumentene er det spesifisert hvilken kontrakt eller ordre det er tale om. Alle dokumentene har fått referansen: MODIFICATION OF CONTRACT/ORDER NO, SP0600-99-D-5363.

²⁵ Tilsynelatende et Joint Adventure

²⁶ Avtalen er riktignok bare underskrevet av oppdragsgiver, men dette har trolig kun sammenheng med at de vedlagte avtaledokumenter er i kopi.

Spørsmålet blir om det å tanke et fly etter at det har transportert fanger til basen innebærer medvirkning til ulovlig frihetsberøvelse. Tanking av fly er i utgangspunktet en lovlig tjenesteytelse – også om flyet er militært eller opereres av en etterretningsorganisasjon. Riktignok kan spørsmålet tenkes å stille seg annerledes om den som tanker flyet på forhånd har positiv kunnskap om at det vil bli brukt til en ulovlig frihetsberøvelse. KPSI-ansatte hadde eller alt å dømme ingen kunnskap om hvilke konkrete fly som fraktet fanger, og hvis de hadde den kunnskap ville de neppe ha tilgang til informasjon om interneringsgrunnlaget for den enkelte fange, jfr. overfor under pkt. 3.2.2. Trolig fraktet også bare en liten del av JTF-flygningene fanger. Det er således slik at ved mange av tankningene ville det uansett ikke foreligge noen primærforbytelse. Om det objektivt sett har skjedd en primærforbrytelse ved de flygningene som KPSI har betjent, vil eventuelt måtte bli gjenstand for etterforskning.

Når det er levert en i utgangspunktet lovlig vare/tjeneste skal det dessuten en del til for at leveransen kan bedømmes som medvirkning til et straffbart forhold. For eksempel kan det ikke bli tale om å forfølge selgeren eller produsenten av de fly som er brukt, selv om de skulle ha mistanke om at flyet kunne bli brukt til straffbare forhold. I nærværende tilfelle, hvor KPSI-ansatte formentlig ikke ville ha oversikt over hvilke flygninger som frakter ulovlig anholdte fanger, vil rettsstridsreservasjonen trolig måtte lede til at forholdet neppe ansees som straffbart. For eksempel vil en lovlig leverandør av sukker bare bli straffeansvarlig som medvirker til hjemmebrentproduksjon hvis han har helt konkret kunnskap om det sukkeret han leverer blir brukt til produksjonen. Et klart tilfelle er behandlet i Rt. 1996 side 956, hvor virksomheten synes å ha vært innrettet med salg for dette øye. Slik er ikke situasjonen i nærværende sak hvor nødvendigvis de fleste leveransene av drivstoff var til lovlige formål, og det neppe forelå konkrete holdepunkter for hvilke leveranser som kunne tenkes assistere ulovlige frihetsberøvelser. Den opprinnelige kontrakten om forsyninger ble også inngått på et tidspunkt lenge før opprettelsen av JTF. Trolig faller derfor leveransene utenfor medvirkningsansvaret. Det kan også vises til Husabø, Straffeansvarets periferi, side 105 hvor det sågar uttales i tilknytning til salg av lovlige varer

”Eg stiller meg difor tvilande til at sjøvle kunnskapen om eit ulovleg føremål kan utløysa medverkningsansvar for den som imøtekjem kjøparen sitt ønskje”.

Etter dette finner jeg det meget tvilsomt om tanking av flybensin faller utenfor medvirkningsansvaret.

4. Spørsmålet om et norsk foretak kan straffes for handlinger begått i utlandet

Strl. § 12 første ledd nr. 3 taler om handlinger begått i utlandet av ”norsk statsborger eller noen i Norge hjemmehørende person”. Lovens ordlyd nevner ikke eksplisitt norske foretak og jeg kan ikke se at det foreligger rettspraksis hvor et norsk foretak er straffet for handlinger begått i utlandet. Problemstillingen er omhandlet av Straffelovkommisjonen NOU 1992: 23 i forbindelse med forslaget til nye bestemmelser om norsk straffelovs virkeområde. På side 46 uttales det:

”Dersom handlinger er foretatt på vegne av et foretak kan det være aktuelt å ilegge foretaket straffeansvar. Det er nå vedtatt egne bestemmelser om foretaksstraff i straffelovens §48 a og §48 b, jf lov 20. juli 1991 nr 66. I slike tilfeller kan det også tenkes at det oppstår spørsmål om straffeansvar for foretaket for handlinger begått i utlandet. Avgjørende for om foretaket kan ilegges straffeansvar må etter Straffelovkommisjonens syn være at foretaket er registrert i

Norge. Straff subjektets tilknytning til domstolslandet bør således være avgjørende ved foretaksstraff på samme måte som ved det personlige straffeansvar. Når den straffbare handlingen er foretatt i utlandet, og den som har handlet på vegne av foretaket ikke er norsk statsborger eller bosatt i Norge, vil dermed foretaket likevel kunne straffes”.

Selv om uttalelsen fremkommer i forbindelse med forslag til ny lovbestemmelse, kan jeg ikke se at Straffelovkommisjonen her gir uttrykk for at endringen vil innebære en realitetsendring av gjeldende rett. Uttalelsen kan således anføres til støtte for det syn at et norsk registrert foretak må omfattes av lovens ordlyd ”noen i Norge hjemmehørende person”. Det vises også til Matningsdal/Bratholm, Straffeloven, Kommentartutgave side 57, som synes å gi uttrykk for tilsvarende forståelse.

Reelle hensyn og hensynet til foretaksstraffens effektivitet taler også for denne løsning. En motsatt tolkning ville innebære at et utenlandsk foretak kan straffes for handlinger begått i Norge²⁷, mens man i Norge ikke ville kunne forfølge et norsk foretak for handlinger begått i utlandet. Dette ville innebære en uheldig rettstilstand.

Regelen som Straffelovkommisjonen foreslo er nå for øvrig vedtatt i nye straffelov av 20. mai 2005 nr. 28 § 5 (ikke i kraft).²⁸

Etter dette finner jeg det ikke tvilsomt at et norsk registrert foretak kan straffefølges for handlinger begått på dets vegne i utlandet.

5. Foretaksstraff for morselskap

Etter str. § 48a kan et foretak straffes når ”noen som har handlet på vegne” av foretaket har overtrådt et straffebud. Ansvarer rammer primært det foretak som er arbeidsgiver for den eller de som har overtrådt et straffebud.

At KPSI-ansatte har handlet på vegne av KPSI er neppe tvilsomt. Spørsmålet blir om de ved å handle for KPSI også har handlet på vegne av AK ASA:

I spesiallovgivningens hjemler for foretaksstraff, som man hadde før man fikk den generelle regelen i strl. § 48a, var det enkelte lover som fastsatte at morselskapet var automatisk ansvarlig for lovbrudd i datterselskapet. Da strl. 48a ble vedtatt fulgte man ikke denne linje. Forutsetningen for at morselskapet skal være ansvarlig er at handlingen er begått på vegne av dette²⁹. I Rt. 1982 side 645 behandlet høyesterett spørsmålet om et selskaps ansvar når dette brukte et annet foretak til å utføre arbeidet. Høyesterett uttalte at ”en forutsetning for ansvar måtte være at vedkommende hadde en reell myndighet til instruksjon og kontroll, og videre måtte det legges vekt på om vedkommende kunne hatt noen økonomiske interesse i overtredelsen”. Etter formålet med foretaksstraffen må dette kunne overføres til et morselskaps rettsstilling. Tilsvarende uttales det i Andenæs, Alminnelig strafferett, 5. utg.

²⁷ For eksempel Tr. 1996 side 1065 hvor et utenlandsk fiskebåtrederi ble ilagt foretaksstraff for overtredelse av lov om Norges økonomiske sone.

²⁸ Den vedtatte regel i ny strl. § 5 innebærer krav om dobbel straffbarhet (evt at handlingene defineres som en krigsforbytelse). Det forventes at loven vil tre i kraft i løpet av 2008. For det tilfelle at det ble åpnet etterforskning i saken og denne ledet frem til en positiv påtalereaksjon etter ny lovs ikrafttredelse, ville ny strl. § 3 første ledd formentlig lede til krav om dobbel straffbarhet eller vurdering av forholdene som krigsforbrytelser/brudd på krigens folkerett. Som nevnt ovenfor vil ikke være verken rettslig eller bevismessig uproblematisk.

²⁹ Ot.prp. nr. 27 (1q990-91) s. 19

Side 282, at det ”avgjørende vil være om noen av morselskapets ansatte ved instruksjoner eller på annen måte har medvirket til lovbruddet”.

AK ASA har naturligvis som morselskap hatt en økonomisk interesse i at KPSI hadde best mulige resultater. Det vesentlige av KPSIs inntekter på Guantanamo har nok likevel vært knyttet til selskapets oppdrag på marinebasen som sådan og ikke spesifikt til interneringsleiren. Det er uklart hvor mye av inntektene som refererer seg til betjeningen av JTF³⁰.

Det er ingen indikasjoner på noen sterk styring av KPSI fra AK ASA sin side. Tvert i mot synes heller, skal man forholde seg til det som fremkom i møte med representanter for selskapet, at innsynet og kunnskapen om datterselskapets virksomhet har vært heller begrenset. Tilsynelatende har f.eks ikke AK ASA hatt umiddelbar tilgang til datterselskapets kontrakter, langt mindre synes AK ASA å ha vært involvert i utformingen av dem. Med tanke på både den geografiske og den selskapsstrukturelle avstand synes også kontrollen å ha vært liten. I forhold til det selskapsstrukturelle kan det vises til at det er tre mellomliggende selskaper i strukturen fra KPSI og opp til AK ASA³¹. Dette taler i mot en konklusjon om at KPSI-ansatte har handlet ”på vegne” av AK ASA.

Det er heller ingen indikasjoner som tyder på at AK ASA har gitt konkrete instruksjoner til KPSI av betydning for ansattes eventuelle medvirkning til straffbare forhold. Uten slike beviser har det formodningen mot seg at AK ASA ved instruksjoner eller på annen måte har medvirket til lovbrudd. Ansvar må i så fall bygge på unnlatelsen av å gripe inn. Men å bygge straffeansvar for morselskapet alene på dette synes svært vanskelig i foreliggende sakstilfelle.

Også historien bak selskapsstrukturen taler mot at AK ASA har hatt en reell instruksjons- og kontrollmyndighet overfor KPSI. Da KPSI ble involvert i kontraktør-virksomhet ved Guantanamo gikk selskapet under navnet John Brown Services U.S. Inc. Selskapet kom inn i Kværner-gruppen ved Kværners oppkjøp av Trafalgar House i 1996, deretter inn i Aker Kværner-gruppen i 2004. Man står således ikke overfor noe aktivt oppkjøp av ett spesifikt selskap som driver kontraktørvirksomhet på Guantanamo, og det er neppe tale om et bevisst foretningsstrategisk valg av AK ASA å involvere seg i denne kontraktørvirksomheten. Virksomheten er ikke initiert fra AK ASA.

Også AK ASAs størrelse taler imot en reell instruksjons- og kontrollmyndighet av KPSI, idet AK ASA i dag består av omkring 170 norske og utenlandske selskaper.

Etter dette er det undertegnede oppfatning at KPSI-ansatte neppe kan sies å ha handlet på vegne av AK ASA.

6. utfordringer ved en eventuell etterforskning

I tidligere påtegninger både fra Oslo politidistrikt og Oslo statsadvokatembeter er det vist til at det vil oppstå store, dels uoverkommelige, problemer ved eventuell etterforskning av saken.

³⁰ Amnesty Norge har uttalt at AK ASA har tjent 350 millioner kroner på KPSIs virksomhet. Jeg har ikke sett dokumentasjon på dette, og under enhver omstendighet er det uklart hvor mye av beløpet som refererer seg til virksomheten på selve marinebasen, som det overhode ikke kan knyttes innvendinger til, og hvor mye som refererer seg til service av JTF.

³¹ Se dok.04,14 med selskapskart som vedlegg. Kartet er innhentet fra AK ASA

Blant annet er det uttrykt at man ikke kan forvente å få tilgang til Guantanamo-basen. Jeg er enig i at en eventuell etterforskning vil møte utfordringer av både rettslig og praktisk art, og at det er mulig at enkeltheter ikke vil la seg oppklare. De fleste hindringer vil trolig likevel langt på vei kunne omgås. Det vil for eksempel neppe være behov for tilgang til Guantanamo-basen for å kunne gjennomføre etterforskningen. De fleste tidligere ansatte i KPSI, som måtte avhøres, er meksikanske og filippinske borgere som lett kan tenkes gjenfunnet utenfor USA. I USA kan de fleste offentlige kontrakter (herunder forsvarskontrakter) hentes ut gjennom den amerikanske offentlighetsloven og det kan nok forventes en del assistanse i så måte fra ulike NGOer basert både i Europa og USA.

Det største problem vil, hvis behovet skulle melde seg, være gjennomgang og beslag av dokumenter mv. i KPSI, hvilket normalt ville nødvendiggjøre assistanse fra amerikanske myndigheter. Slik assistanse kan neppe påregnes.

I forholdet til mulighetene for en effektiv etterforskning, bemerkes også at jeg stiller meg tvilende til den praksis som til nå er fulgt i undersøkelsene når det er lagt til grunn at AK ASA som sådan er beskyttet av selvinkrimineringsforbudet. Forbudet gjelder i sin kjerne forklaringer, hvilket naturligvis ikke kan avgis av AK ASA som sådan. AK ASA består naturligvis av individer som kan beskyttes etter reglen i strpl. §123, men ansvar for individer er neppe aktuelt i nærværende sak. Ansatte vil ha forklaringsplikt³².

Selvinkrimineringsforbudet omfatter heller ikke bevis som kan fremskaffes ved lovlige tvangsmidler, for eksempel dokumenter som kontrakter, styrereferater m.v.³³. På bakgrunn av den konklusjon en har kommet til er det imidlertid ikke nødvendig å ta endelig stilling til spørsmålet.

7. Avslutningsvis om etterforskninger i andre land (Europa) m.m.

Det nasjonale statsadvokatembetet har ved hjelp av den norske sambandsstatsadvokaten i Eurojust, undersøkt om det i Europa pågår etterforskninger mot foretak for lignende overtredelser som angjeldende sak omhandler. Basert på disse tilbakemeldingene, samt ulike presseoppslag, synes etterforskningene å gjelde CIA-operatører og deres hjelpere for mistanke om ulovlige frihetsberøvelser begått på landenes egne territorier eller ulovlig/ureglementert bruk av landets luftrom. I Sverige etterforskes dessuten et foretak for brudd på reglene om FNs olje-for-mat program i Irak, men heller denne saken gir paralleller til nærværende saksforhold. En besitter ikke informasjon om at det pågår etterforskninger mot foretak knyttet til kontraktørvirksomhet.

På grunn av sakens spesielle karakter og store offentlige interesse, er konklusjonen herfra meddelt til sakens aktører og media forut for oversendelsen. Pressemeldingen som er sendt ut vedlegges til orientering.

³² Se Matningsdal/Bratholm, Straffeloven kommentarutgave, s. 411 under pkt. 9.6.1.

³³ Se for eksempel Jebens, Menneskerettigheter i straffeprosessen, s. 412. i Sauters-dommen fra EMD pkt. 69 uttales det: "The right not to incriminate oneself is primarily concerned, however, with respecting the will of an accused person to remain silent. As commonly understood in the legal systems of the Contracting Parties to the Convention and elsewhere, it does not extend to the use in criminal proceedings of material which may be obtained from the accused through the use of compulsory powers but which has an existence independent of the will of the suspect such as, inter alia, documents acquired pursuant to a warrant...."

DET NASJONALE STATSADVOKATEMBETET, 20. september 2007

Pål K. Lønseth
Statsadvokat